

УДК 330.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-32>**Ножов Е.М.**

аспірант,

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9281-6116>**Мигович В.П.**

аспірант,

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5297-1990>**Ганусич А.В.**

директор агенції «Галатея»

Nozhov Edvard, Myhovich Vladyslav
State University "Uzhhorod National University"**Hanusych Andrii**
"Halatea" Agency

МОНІТОРИНГ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В РЕГІОНІ: ПОТОЧНА ТА СТРАТЕГІЧНА КОМПОНЕНТИ

Стаття присвячена проблемам оцінки людського розвитку як фактору формування регіональної конкурентоспроможності на основі моніторингу, котрий запропоновано проводити за двома напрямками: як поточний, так й стратегічний. Поточний моніторинг спрямовано на дослідження стану розвитку регіону та його людського потенціалу в ретроспективному плані. Даний вид моніторингу сприяє виявленню трендів, що склалися та їх оцінці. Стратегічний моніторинг базується на методах стратегічного аналізу, серед яких заслуговує уваги адаптований до сфери людського розвитку SPACE-аналіз, на основі результатів якого діагностується одна зі стратегій людського розвитку: агресивна, конкурентна, консервативна або захисна. Моніторинг стратегічного позиціонування дозволяє визначити адекватність стратегічних рішень регіональної влади цілям та задачам розвитку регіону.

Ключові слова: людський розвиток, моніторинг, поточний аналіз, стратегічний аналіз, стратегія.

MONITORING OF HUMAN DEVELOPMENT IN A REGION: CURRENT AND STRATEGIC COMPONENTS

One of the key factors in building regional competitiveness in modern conditions is human development. The purpose of the article is the study of modern classic methods of current and strategic monitoring and their extrapolation to the field of human development in the terms of the regional economy. In the process of research, methods of abstraction were applied when outlining the main indicators characterizing the current or strategic state of the human potential of the region; methods of strategic analysis, comparison techniques and others. The article reveals the problem of assessing human development as a factor in the formation of regional competitiveness on the basis of monitoring, which is proposed to be carried out in two directions: both current and strategic. The current monitoring is aimed at researching the state of development of the region and its human potential in a retrospective plan. This type of monitoring contributes to the identification of emerging trends and their assessment. Strategic monitoring is based on strategic analysis methods, among which the SPACE-analysis adapted to the field of human development deserves attention. To conduct strategic research, it is recommended to use the method of expert assessments, and to do this, invite highly qualified specialists in the field of regional competitiveness and human development. Based on the results of the SPACE-analysis, one of the strategies of human development is diagnosed: aggressive, competitive, conservative or defensive. Monitoring of strategic positioning allows not only to assess the strategic position of human development, but also to identify which indicators determine its position. The strategy is determined on the coordinate scale, where four vectors are highlighted. Two of them characterize the human potential of the region (the financial strength of human potential and its competitive advantages), and the other two - its external environment, which includes the stability of the regional economy and the attractiveness of the region. The practical significance of the proposed methodology is to provide regional management with objective information for making management decisions.

Key words: human development, monitoring, current analysis, strategic analysis, strategy.

JEL classification: O15

Постановка проблеми. Регіональна соціально-економічна система зустрічається з широким колом викликів, зниження негативного впливу яких вимагає постійного моніторингу поточної ситуації та стратегічних можливостей. Значення моніторингу полягає в тому, що він дозволяє вирішити наступні завдання:

а) визначити тренди, що складаються в регіональній економіці; б) екстрапольовати тренди у майбутнє та доповнити їх, скорегувати відповідно результатів стратегічного аналізу; в) виявити основні, визначальні фактори, що обумовлюють стратегічний розвиток регіону та його конкурентоспроможність. Серед факторів

найбільш важливим є людський розвиток внаслідок наступних причин. По-перше, людський розвиток забезпечує успішність науково-технічного прогресу, та як наслідок – інноваційну активність регіонального бізнесу. По-друге, людський розвиток також відіграє значну роль як в індустріалізації, так й в індивідуалізації бізнесу. По-третє, людський розвиток як правило адекватний культурі регіону, тобто сукупності норм, правил, традицій, а при її відставанні – забезпечує її, культури, перетворення на таку, що відповідає вимогам, потребам та «інтенціям» [7] людського потенціалу регіону. Культура є тим латентним імпульсом, котрий створює клімат розвитку й вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема людського розвитку є однією з таких, що активно обговорюється науковцями та практиками. Вітчизняні дослідники, котрих очолює член-кореспондент В.Міклова, стверджують, що рівень конкурентоспроможності залежить від рівня продуктивності праці. Тобто науковці вважають, що доцільно розраховувати «рівень конкурентоспроможності... визначений за допомогою рейтингової оцінки за критерієм ефективності праці» [8]. Розглядаючи фактори, що впливають на людський розвиток, Н.Кубіній та однодумці стверджують, що «these factors include: labor productivity, reflecting managerial, economic, institutional potential of competitiveness; educational turnover in the country, which characterizes the ability of the labor market to accept highly qualified specialists; the level of educational load on the population, which indicates the readiness and intentions of the country and its labor potential to move to the knowledge economy» [2]. Широко обговорюється значення людського капіталу для економіки. Так, Lonskaa J, Boronenko V. (2014) вивчають «human capital» і доводять, що він сприяє «increase national income» [3]. Т. Поснова розглядає креативний капітал

як один з чинників розвитку інноваційної економіки та отримання довгострокових конкурентних переваг [9].

Разом з тим, проблематика моніторингу людського розвитку на рівні регіону залишається ще недостатньо дослідженою.

Метою статті є дослідження сучасних класичних методів поточного та стратегічного моніторингу та їх екстраполяція на сферу людського розвитку в умовах регіональної економіки.

Виклад основних результатів дослідження. Моніторинг являє собою сукупність системних дій, спрямованих на перманентне спостереження за станом й змінами регіональної економіки, що обумовлені внутрішніми факторами та впливами зовнішнього оточення. Моніторинг регіональної економіки включає наступні функції:

– Спостереження, тобто збір інформації, що потрібна для ефективного управління регіональною економікою.

– Аналіз показників, що отримані внаслідок спостереження.

– Проведення соціологічних досліджень, результати котрих можуть бути використані в стратегічному аналізі.

– Діагностика поведінки чинників регіональної економіки.

– Підвищення рівня обґрунтування управлінських рішень щодо посилення позитивних факторів та нівелювання дії негативних чинників, що впливають на регіональну економіку.

Моніторинг людського розвитку може відбуватися у двох напрямках: поточному та стратегічному; кожний з напрямків вирішує окреме коло завдань (рис. 1).

Моніторинг поточного стану базується на широкому спектрі індикаторів, серед яких доцільно обрати найбільш інформаційні. Так, оцінка рівня людського

Рис. 1. Напрями моніторингу та їх завдання

Джерело: складено Ножовим Е.

розвитку в регіоні включає такі показники, як середня тривалість життя, освіта (якість освіти та доступність до неї), дохід на душу населення, індекс розвитку людського капіталу тощо. Ці показники допомагають зрозуміти якість життя та рівень благополуччя населення в даному регіоні. Для контролювання економічних факторів впливу на людський розвиток рекомендовано застосувати такі показники як ВРП на особу населення (це показник економічних можливостей населення регіону), ВРП на одного зайнятого – це середній рівень економічної ефективності людського потенціалу регіону, що відображається у вигляді продуктивності праці; середній рівень оплати праці; ділову активність – кількість реалізованої продукції на одну особу населення регіону (цей показник являє собою значимий індикатор внаслідок того, що виручка від реалізації, тобто «дохід є явищем, що комбінує в своєму складі та підсумовує: а) стратегію і тактику бізнесу; б) різноманітні види діяльності; в) минуле, сьогодення й майбутнє» [6]. Для моніторингу рівня освіти у регіоні можна розглянути ще й такі показники: 1. Рівень грамотності та освіти населення. 2. Доступність освітніх закладів та програм. 3. Рівень участі у освітніх програмах. 4. Якість освіти, що вимірюється результатами тестувань та оцінками учнів та студентів. 5. Рівень доступності вищої освіти та наукових досліджень. 6. Частка населення з вищою освітою. Аналіз показників культури, що впливають на рівень людського розвитку, може включати оцінку доступності та різноманітності культурних і подій, які сприяють розвитку креативності та самовираженню. Також важливими є показники, що характеризують доступність до мистецьких, культурних та освітніх закладів, рівень участі у культурних подіях та заходах, а також збереження та розвиток культурної спадщини. Ці аспекти впливають на рівень розвитку культурної свідомості та творчих здібностей населення, що в свою чергу може впливати на загальний рівень людського розвитку.

Вказані індикатори характеризують базу, на якій будуються можливі перспективи людського розвитку, для визначення котрих доцільно проводити аналіз стратегічний. Стратегічна компонента моніторингу людського розвитку в регіоні передбачає застосування таких методів як SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SPACE-

аналіз та інші. Якщо перші два види аналізу достатньо широко використовуються в сучасних дослідженнях стратегічного характеру, SPACE-аналіз ще не знайшов свого достойного місця, при тому, що саме цей метод дозволяє ідентифікувати стратегічне становище об'єкта дослідження. Детальна методика застосування даного виду стратегічного аналізу висвітлена в англомовних методичних поясненнях [4; 5]. В даній статті пропонуємо розширити сферу застосування SPACE-аналізу й проводити за його допомогою ідентифікацію стратегічного становища саме людського потенціалу регіону. Вказаний метод виявляє силу внутрішнього регіонального людського потенціалу та визначає стратегію розвитку людського фактора. SPACE – це акронім Strategic Position and Action Evaluation. Перевагами даного метода, за думкою Димитрової Т. (Dimitrova T.), є: «легко зрозуміла основна логіка; швидкість оцінювання; можливість, яку він надає для визначення стратегічної позиції підприємства в цілому та окремих сфер його діяльності; гарне візуальне представлення досягнутих результатів; високий ступінь чіткості та актуальності рекомендацій для оптимізація курсу дій» [9].

Застосовуючи вказану методику до визначення позиції людського потенціалу регіону, доцільно застосувати такі вектори (рис. 2):

Перший – «стабільність оточення» – включає основні економічні показники регіональної економіки. Виділено три індикатори, за допомогою яких буде визначено рівень «стабільності оточення» людського потенціалу регіону:

1. ВВП на одну особу населення. Це основний економічний показник розвитку регіональної економіки, котрий визначає серед іншого й рівень стабільності соціально-економічного стану області.

2. ВВП на одного зайнятого. Даний показник характеризує рівень ефективності, рівень продуктивності праці зайнятого населення регіону.

3. Дохід на одного зайнятого. Як вже відмічалось, дохід, або виручка від реалізації свідчить про організацію праці, стан мотивації, стан управління персоналом на підприємствах регіону.

«Стабільність оточення» характеризує економічне положення регіону,

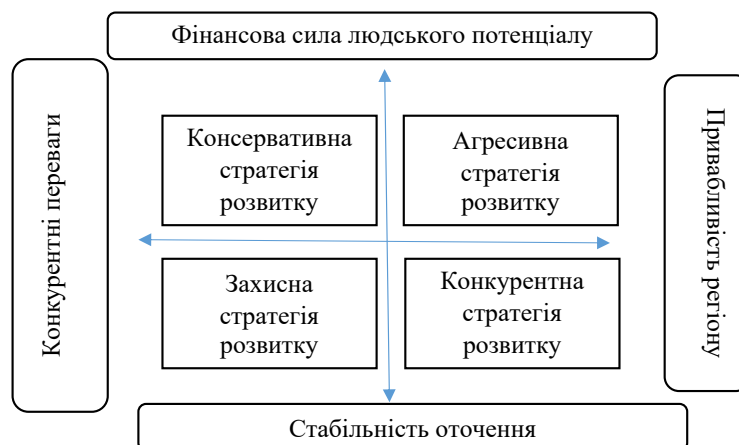

Рис. 2. Матриця стратегій людського розвитку

Джерело: на основі [1]

«Стабільність оточення» на графіку знаходиться в опозиції до «Фінансової сили людського потенціалу». «Фінансову силу людського потенціалу» пропонуємо визначати за наступними трьома показниками:

1. Людський капітал.
2. Фонд оплати праці в регіоні.
3. Капітальні інвестиції на одну особу населення.

Вектор «Галузева привабливість» в аналізі людського потенціалу перетворюється на зовнішній до людського потенціалу фактор – «привабливість регіону» для робочої сили та мешканців області.

«Привабливість регіону» визначається за критеріями:

1. Середній рівень оплати праці. Даний критерій виступає важливим аттрактором високопрофесійної робочої сили, мотиватором міграції трудових ресурсів в регіон.

2. Рівень зайнятості. Чим вище рівень зайнятості, тим вище ділова активність в регіоні й можливості працевлаштування на відповідну, привабливу роботу. Рівень зайнятості є антагоністом рівня безробіття. Чим вище рівень безробіття, тим більш депресивний сценарій розвитку майбутнього області може бути реальним.

3. Кількість інноваційно активних підприємств до кількості підприємств. Чим більше кількість інноваційно активних підприємств в регіоні, тим більше робочих місць, де потрібна мобільна, креативна та розумна робоча сила.

Наступним вектором виділено в даному аналізі «конкурентні переваги». В нашому дослідженні виділяємо «конкурентні переваги» людського потенціалу. Конкурентними перевагами, котрі можливо оцінити на основі статистичної інформації є наступні:

– Кількість аспірантів на тисячу населення. Даний показник показує можливості людського потенціалу займатися науковими дослідженнями та формувати інноваційну економіку.

– Кількість студентів на тисячу населення (чим більше даний показник, тим більш освіченою є майбутній трудовий потенціал регіону).

– Частка працездатного населення у складі населення регіону. Даний індикатор зачіпає демографічну складову, котра показує, що регіон має або не має кількісні трудові ресурси для розвитку регіональної економіки.

В результаті проведення опитування експертів визначається середній показник кожного вектору та відображається на шкалі координат, котра показана на рис. 2. За результатами експертних оцінок визначається стратегія, котра реально реалізується в процесі управління людським розвитком регіону.

Висновки. Важливою складовою управління людським розвитком виступає його моніторинг, котрий надає можливість регіональному менеджменту примати оптимальні рішення та забезпечити регіональну конкурентоспроможність.

Моніторинг має два напрямку: поточний та стратегічний. Поточний моніторинг спрямовано на дослідження стану розвитку регіону та його людського потенціалу в ретроспективному плані. Даний вид моніторингу сприяє виявленню трендів, що склалися та їх оцінці. Стратегічний моніторинг базується на методах стратегічного аналізу, серед яких заслуговує уваги адаптований до сфери людського розвитку SPACE-аналіз, на основі результатів якого діагностується одна зі стратегій людського розвитку: агресивна, конкурентна, консервативна або захисна. Моніторинг стратегічного позиціонування дозволяє визначити адекватність стратегічних рішень регіональної влади цілям та задачам розвитку регіону.

У подальших дослідженнях заплановано здійснити поточний та стратегічний аналіз стану людського розвитку в Закарпатській області.

Список використаних джерел:

1. Dimitrova T. Evaluation the strategic position of an organization trough SPACE ANALYSIS. *Economic archive*. 2017. № 3. P. 19–32.
2. Kubiniy N., Zavadyak R., Hudzovata L. The human factors of the national economic development: a comparative analysis of Poland and Ukraine. *Conference Proceedings
 Determinants Of Regional Development</center>*, no. 2, pp. 331–343, dec. 2021. Available at: <http://pes.pwsz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/206>. Date accessed: 05 apr. 2024. doi: <https://doi.org/10.14595/CP/02/020>
3. Lonskaa J, Boronenko V. Rethinking Competitiveness and Human Development in Global Comparative Researches. *2nd GLOBAL CONFERENCE on BUSINESS, ECONOMICS, MANAGEMENT and TOURISM*. 30–31 October 2014, Prague, Czech Republic. *Procedia Economics and Finance* 23 (2015).
4. SPACE Analysis, a strategy theory and tool. Web-site: *Toolshero*. URL: <https://www.toolshero.com/strategy/space-analysis/> (дата звернення: 24.05.2024).
5. Space-analysis. Web-site: *Think insight*. URL: <https://thinkinsights.net/strategy/space-analysis/#:~:text=try%20again%20later.,SPACE%20Analysis,business%20strategy%20for%20the%20enterprise> (дата звернення: 24.05.2024).
6. Кубиній Н.Ю., Данайканич О.В., Кубиній В.В. Методичні аспекти аналізу доходу підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2020. Випуск 1 (55). С. 97–102.
7. Кубиній Н., Маргітич В., Кубиній В. Продуктивність праці в інтенціональній економіці. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> (дата звернення: 05.02.2024).
8. Мікловда В.П., Кубиній Н.Ю., Мошак С.М. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 199–208.
9. Поснова Т.В. Креативний людський капітал як чинник інноваційного розвитку. *Економічний простір*. 2019. № 141. С. 172–182. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/19> (дата звернення: 26.05.2024).

References:

1. Dimitrova T. (2017). Evaluation the strategic position of an organization trough SPACE ANALYSIS. *Economic archive*. No 3, pp. 19–32.
2. Kubiniy N., Zavadyak R., Hudzovata L. (2021). The human factors of the national economic development: a comparative analysis of Poland and Ukraine. *Conference Proceedings
 Determinants Of Regional Development</center>*, no. 2,

pp. 331–343. Available at: <<http://pes.pwz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/206>>. Date accessed: 05 apr. 2024. doi: <https://doi.org/10.14595/CP/02/020>.

3. Lonskaa J, Boronenko V. (2014). Rethinking Competitiveness and Human Development in Global Comparative Researches. *2nd GLOBAL CONFERENCE on BUSINESS, ECONOMICS, MANAGEMENT and TOURISM*. Prague, Czech Republic. *Procedia Economics and Finance* 23 (2015).

4. SPACE Analysis, a strategy theory and tool. Web-site: *Toolshero*. URL: <https://www.toolshero.com/strategy/space-analysis/> (date of access: 24.05.2024).

5. Space-analysis. Web-site: *Think insight*. URL: <https://thinkinsights.net/strategy/space-analysis/#:~:text=try%20again%20later-,SPACE%20Analysis,business%20strategy%20for%20the%20enterprise.> (date of access: 24.05.2024).

6. Kubiniy N.Iu., Danaikanych O.V., Kubiniy V.V. (2020). Metodichni aspekty analizu dokhodu pidpriemstva [Methodical aspects of enterprise income analysis]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser. Economy*, no. 1(55), pp. 97–102. (in Ukrainian)

7. Kubiny, N., Marhitych, V., & Kubiniy, V. (2022). Produktyvniat pratsi v intentsialnii ekonomitsi. [Labor productivity in the intentional economy]. *Economy and society*, no 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> (date of access: 05.04.2024). (in Ukrainian)

8. Miklova V.P., Kubinii N.Iu., Moshak S.M. (2015). Reitynh konkurentospromozhnosti Ukrainy za kryteriiem efektyvnosti pratsi [Rating of competitiveness of Ukraine according to the criterion of labor efficiency] *Demography and social economy*, no. 3, pp. 199–208. (in Ukrainian)

9. Posnova, T.V. (2019). Kreatyvnyi liudskyi kapital yak chynnyk innovatsiinoho rozvytku [Creative human capital as a factor of innovative development]. *Economic space*, no. 141, pp. 172–182. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/19> (date of access: 26.05.2024). (in Ukrainian)